

Aan Provinciale Staten

Onderwerp:

Voortgangsbrief Digitale Economie

Geachte Statenleden,

1. Digitale Economie in transitie

Aanleiding

Op 16 maart 2022 hebben Gedeputeerde Staten de Statencommissie Ruimte, Wonen en Economie (RWE) middels de 'voortgangsbrief digitale economie 2022' (PZH-2021-795362232) geïnformeerd over de voortgang van het programma Digitale Economie. Hierbij informeren wij u wederom over de voortgang van het Programma Digitale Economie. Daarnaast heeft u gevraagd in de volgende voortgangsbrief Digitale Economie aandacht te besteden aan de relatie tussen digitalisering en andere ambities van de provincie Zuid-Holland. Ook hierop geven wij u met deze brief antwoord.

Korte leeswijzer

We laten zien welke doelen wij het afgelopen jaar hebben gehaald en wat de voorgestelde doelen zijn voor 2023. We beginnen met een toelichting van de digitale transitie om vervolgens de relatie met andere opgaven, sectoren en transities te schetsen. Hierna volgt in hoofdstuk 2 de bespreking van het spoor mensgerichte transitie waar we de onderwerpen breed mkb, data en technologie in de publieke ruimte en de samenwerking tussen de fieldlabs in Zuid-Holland zullen uitlichten.

Vervolgens bespreken we in hoofdstuk 3 onze inzet op het thema connectiviteit en in hoofdstuk 4 de digitale innovaties die we stimuleren in de economische sectoren. We bespreken de onderwerpen Quantum, drones en sensoren, 5G innovatie en de European Digital Innovation Hubs. Voor het onderwerp Cybersecurity gaan we in hoofdstuk 5 in op de landelijke en Europese ontwikkelingen en het internationaal veiligheidscluster.

We sluiten deze voortgangsbrief in hoofdstuk 6 af met onze ambities voor vervolg van het programma na de verkiezingen. In de aangehechte bijlage bij deze brief staan in tabelvorm de acties ondernomen in 2022 en de doelen van 2023 beknopt vermeld.

Digitale Transitie

Digitalisering verandert al jarenlang onze economie en samenleving in hoog tempo. Online winkelen bijvoorbeeld is heel normaal geworden, werken op afstand heeft mede door de coronacrisis een flinke sprong voorwaarts gemaakt en de inzet van robots bij het productieproces is niet meer weg te denken. Digitalisering biedt grote voordelen en draagt bij aan de brede welvaart. Tegelijkertijd zijn er

ook uitdagingen, zoals zorgen dat niemand buitengesloten wordt in de transitie, maar ook de gevaren van bijvoorbeeld cybercriminaliteit.

In het huidige regeerakkoord “Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst” heeft digitalisering dan ook een belangrijke plek. Daarin staat het stimuleren van innovatie en investeren in chips- en sleuteltechnologieën zoals kunstmatige intelligentie en Quantumcomputing expliciet benoemd. Daarnaast hebben we ambities geformuleerd rondom snel en veilig internet en de bescherming van bedrijven tegen cyberbedreigingen. Het regeerakkoord onderstreept en sluit aan bij onze ambities, zoals ook benoemd in de Groeiagenda: het verzilveren van kansen die digitale technologie biedt.

Ten opzichte van vorig jaar is er veel veranderd. Door de geopolitieke ontwikkelingen lijken met name de energietransitie en (cyber)veiligheid in een stroomversnelling te komen. Daar komt ook nog bij dat er een groot tekort is aan grondstoffen en arbeidskrachten. Onderzoek van bureau theMETISfiles wijst uit dat digitalisering in Zuid-Holland een enorme impact heeft op de economische ontwikkeling. Het aandeel digitale werkgelegenheid is inmiddels al zo'n 30% en groeit stevig door. Aantrekken en opleiden van geschikt personeel is een grote uitdaging. Digitalisering kan een grote rol spelen bij het oplossen van de huidige vraagstukken.

Relatie met andere opgaven, sectoren en transities

Digitalisering is geen op zichzelf staand iets. Voor de uitvoering van de opgave Digitale Economie werken we veel samen met collega's van andere opgaven. Om meer inzicht te krijgen in de relatie tussen digitalisering en de andere ambities van de provincie Zuid-Holland hebben we gesprekken gevoerd met collega's betrokken bij transities (energie, circulair, voedsel en klimaatadaptatie), sectoren (Greenports, logistiek, Life Science & Health, werklocaties, aerospace, maakindustrie, maritiem) en interne opgaven met een digitaliseringscomponent (Digitaal Zuid-Holland, Ethiek, Europa, I&A, Mobiliteit).

Belangrijke bevindingen hierbij zijn dat er bij toepassing van digitalisering oog moet zijn voor duurzaamheid, ethiek en sociale inclusie en dat we moeten blijven inzetten op goede digitale randvoorwaarden.

Kijkend naar de inzet van digitalisering en sleuteltechnologie zien we grote verschillen. We moeten komen tot een gezamenlijke digitaliseringsvisie. Wanneer we transities slimmer met elkaar verbinden, en Digitale Economie daar integraal onderdeel van uitmaakt, kunnen we grote winst behalen. Binnen de provincie Zuid-Holland zijn we samen met de andere initiatieven op digitaliseringsgebied een opgave aan het formuleren voor een integraal samenhangend programma. In het laatste hoofdstuk vindt u een nadere toelichting.

Programma Digitale Economie

In 2019 is de opgave Digitale Economie gestart, met als doelstelling het realiseren van goede digitale randvoorwaarden voor bedrijven en clusters in Zuid-Holland. Hierbij richten we ons specifiek op de volgende vier digitale randvoorwaarden:

- **Digitaal mkb / mensgerichte digitalisering**
Mkb-bedrijven hebben de juiste digitale kennis en vaardigheden om mee te komen in de digitale transitie
- **Digitale Connectiviteit**
Bedrijven hebben toegang tot snel internet via kabel, glasvezel en 5G
- **Digitale innovatie**
Innovaties worden ontwikkeld met technologieën als 5G, AI en Quantum en toegepast in de regio
- **Cybersecurity**
Bedrijven ondernemen veilig digitaal: er is cyberbewustheid, -weerbaarheid en -innovatie

Gaandeweg heeft digitalisering bij het mkb, bij de uitvoering van de opgave steeds meer aandacht gekregen. We willen ervoor zorgen dat ondernemers, werknemers maar ook burgers klaar zijn voor de economie van vandaag en morgen. En ook dat de mensen voor wie digitalisering niet vanzelfsprekend is (zowel burgers als ondernemers) toch mee kunnen komen in deze transitie.

Rol van de provincie

De rol die wij vanaf het begin binnen dit thema hebben opgepakt is het aanjagen van de digitale transitie door samenwerking te stimuleren, initiatieven te verbinden en kansrijke initiatieven te financieren. De afgelopen vier jaar hebben wij met het programma Digitale Economie diverse initiatieven aan elkaar verbonden, waar dat voorheen vooral los gebeurde. Zo zijn we gezamenlijk vanuit de Economic Board Zuid-Holland (EBZ) opgetrokken binnen de triple helix wat heeft geresulteerd in het oprichten van de Taskforce Digitale Economie. We hebben de samenwerking versterkt met belanghebbende organisaties zoals InnovationQuarter, gemeenten, de MRDH en brancheorganisaties. En we hebben onderzoek naar kansrijke sleuteltechnologieën gestimuleerd. We zien de rol van de provincie verschuiven van het stimuleren van de start van een initiatief, naar het aanjagen en concreet toepassen in onze topsectoren.

Samenwerking met de Economic Board Zuid-Holland

We werken samen met nationale en regionale partners. Binnen de Economic Board Zuid-Holland is de Taskforce Digitale Economie actief met vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden. De Taskforce zet zich door middel van een regionale digitaliseringsagenda, in voor een uitmuntend digitaal vestigingsklimaat. Uitgangspunt zijn vier bouwstenen: Mensgericht, Connectiviteit, Innovatie en Cybersecurity. De digitale randvoorwaarden geformuleerd in het programma Digitale Economie sluiten nauw aan op deze digitaliseringsagenda.

De samenstelling van de taskforce is afgelopen jaar iets gewijzigd en er is een nieuwe secretaris. Er is sprake van een gerichte aanpak op de verschillende sporen in de digitaliseringsagenda met een duidelijke focus op een mensgerichte transitie. De ambitie van de taskforce is dat de beroepsbevolking tot de top van Europa gaat behoren en dat Zuid-Holland koploper wordt in kennis

van digitale vraagstukken met specifieke aandacht voor de ethische kant. (Bij)scholing van digitale kennis en vaardigheden voor werknemers is de norm.

Kansen vanuit Europa en nationale programma's

Digitalisering is de komende jaren een kernthema in het Europees beleid, met als doel te zorgen dat Europa koploper blijft in de digitale ontwikkeling. Verschillende wet- en regelgeving werd in 2022 geïnitieerd en dit loopt door in 2023. Ook is in bijna alle Europese subsidieprogramma's in de periode 2021-2027, digitalisering een kernthema. Binnen de provincie lopen er verschillende sporen op gebied van digitalisering die waar mogelijk gezamenlijk (internationaal) optrekken. Voor de opgaven Digitaal Zuid-Holland, Digitale Economie en Digitaal Bestuur kijken we specifiek naar de Europese mogelijkheden.

2022 was een succesvol jaar voor Nederland met het goedkeuren van alle door het Rijk voorgestelde European Digital Innovation Hubs (EDIH's). Met de oprichting van EDIH-SMITZH wordt het eerdere SMITZH-programma voortgezet en uitgebreid om (geleidelijk) alle industrieën in Zuid-Holland te omvatten. EDIH-SMITZH ondersteunt het mkb in deze industrieën bij hun digitale transformatie. Zowel het Rijk als de provincie Zuid-Holland hebben hierbij geholpen om het consortium op te starten en met de benodigde cofinanciering voor in ieder geval de eerste drie jaar (2022-2024). Voor EDIH-SMITZH benutten we de komende periode om de verbreding van de doelgroep (tuinbouw en havenindustrie) en doorontwikkeling van de diensten vorm te geven.

2. Mensgerichte digitalisering (Digitale Kennis en Vaardigheden voor het brede MKB)

We vinden het belangrijk dat iedereen kan meekomen in de digitale transitie, ook de mensen en bedrijven voor wie dat niet vanzelfsprekend is. Vanuit onze rol als overheid zien we erop toe dat we digitalisering op een ethische verantwoorde wijze realiseren. We zijn de opgave Digitale Economie gestart met als doel ervoor te zorgen dat de beroepsbevolking en het bedrijfsleven, waaronder het brede mkb, de digitale kennis en vaardigheden hebben die nodig is om de huidige economische sectoren toekomstbestendig te houden.

Mensgerichte digitalisering krijgt hierbij steeds meer aandacht. Digitalisering en innovatieve technologieën zijn middelen om maatschappelijke en economische doelen te behalen, waarbij de mens en de samenleving centraal staan. De doelen in de Digitaliseringsagenda van de EBZ, sluiten aan bij de opgave Digitale Economie. We bekijken gezamenlijk wat dit betekent voor zowel de inzet van de Taskforce als de inzet vanuit de opgave Digitale Economie.

De EBZ Taskforce heeft een aantal doelen onderkend. De komende periode gebruiken wij om te kijken op welke wijze we vanuit de provincie Zuid-Holland en het programma Digitale Economie kunnen bijdragen om deze doelen te realiseren:

1. Samen met overheden, kennisinstellingen en bedrijven de ambitie realiseren om hét kenniscluster te worden voor digitalisering en vrede, recht, veiligheid en ethiek.
2. Burgers, werknemers en ondernemers zijn klaar voor de economie van vandaag en morgen. We hebben de juiste mensen met de juiste kennis en vaardigheden. Dit uiteraard in samenhang met de Human Capital agenda.
3. Mensen voor wie digitalisering niet vanzelfsprekend is (zowel burgers als ondernemers) kunnen ook meekomen in deze transitie.

Brede mkb

De afgelopen jaren lag de focus bij opgave Digitale Economie vooral bij het ondersteunen van het brede mkb bij digitalisering. In 2021 is de actieagenda Digitaal mkb Zuid-Holland opgesteld. Na een uitgebreide verkenning met relevante stakeholders en partijen is er een duidelijke rol voor de provincie bepaald en hebben we de beoogde inzet beschreven. We zetten in op: monitoring, cyberweerbaarheid, scholing, stimuleren innovatie, digitalisering van de bedrijfsvoering en creëren van een ecosysteem.

In de provincie Zuid-Holland zijn veel initiatieven om het mkb te ondersteunen in de digitale transitie. Op 12 september 2022 hebben wij een website gelanceerd met een overzicht van alle regelingen voor de digitalisering van het mkb in de provincie Zuid-Holland.¹ Aanleiding voor de website is dat er veel vragen waren van ondernemers en andere samenwerkingspartners. Voor hen was niet altijd even duidelijk welke subsidieregelingen er binnen de provincie Zuid-Holland zijn op het gebied van digitalisering (denk aan vouchers, mkb-deals en hulp van Digiwerkplaatsen). Met deze website bieden we een helder overzicht van alle regelingen.

¹ digitaalmbk.zuid-holland.nl

Verder zijn er in samenwerking met EZK binnen de provincie Zuid-Holland drie Digiwerkplaatsen opgericht (Den Haag, Rijnmond en Drechtsteden). Via de subsidieregeling deelakkoorden Human Capital heeft de provincie tot 2024 middelen beschikbaar gesteld voor de oprichting van deze mkb-werkplaatsen. Momenteel zijn we met de stuurgroepen van de mkb-werkplaatsen (waar wij als provincie ook aan deelnemen) in gesprek om te kijken hoe we de werkplaatsen kunnen verduurzamen en deze structureel van financiering kunnen voorzien.

Daarnaast hebben we pilots opgezet om te experimenteren met een nieuwe wijze van ondersteuning aan het mkb (Datawerf, Cyberweerbaarheidsvouchers, trainingsprogramma). Meer over de Datawerf vindt u in het hoofdstuk Digitale Innovatie en meer over de cyberweerbaarheidsvouchers vindt u in het hoofdstuk Cybersecurity.

In het afgelopen jaar is er een groot netwerk opgebouwd bestaande uit o.a. het ministerie van EZK, de MRDH, Platform talent voor technologie, Platform 31, KvK, MKB-Nederland, VNO NCW, gemeenten en de andere provincies. We faciliteren brancheorganisaties met het creëren van overzicht en relevante stakeholders weten ons te vinden voor verbinding van initiatieven.

Data en technologie in de publieke ruimte

Digitalisering en technologisering veranderen onze steden, regio's en dorpen de komende jaren ingrijpend. Ook bij overheden komt steeds meer het besef dat data en technologie kunnen worden ingezet om maatschappelijke uitdagingen aan te pakken, zoals mobiliteit, klimaat en energieverbruik.

Om antwoorden te vinden op deze maatschappelijke uitdagingen gaan steden lokaal, nationaal en internationaal nieuwe allianties aan. Met het bedrijfsleven, de wetenschap én bewoners. Samen kunnen ze de oude economie ombuigen naar de nieuwe economie, met verbeterde kwaliteit van leven voor iedereen in de stad en met een internationaal sterkere concurrentiepositie. Dat vraagt om een nieuwe manier van denken en organiseren; met ruimte voor initiatief vanuit de samenleving en ruimte om te experimenteren en innoveren.

We vinden het belangrijk na te denken over hoe we het belang van innovatie en technologie kunnen vertalen naar concrete en praktische voorbeelden voor de maatschappij. Zo hebben we een onderzoek laten uitvoeren door de Hogeschool Rotterdam naar de waarden van de slimme stad. Hierin is onderzocht hoe we burgers actief kunnen betrekken bij de ontwikkelingen rondom smart city initiatieven, om zo de kennispositie van bezoekers, bewoners en ondernemers rondom dit thema te vergroten. Wij zijn als provincie een van de partners van de City Deal: *slimme stad, zo doe je dat* en trekken met de andere provincies gezamenlijk op bij dit onderwerp.

Het afgelopen jaar hebben we samen met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en de gemeente Den Haag een Summerschool georganiseerd. Tijdens deze summerschool gingen studenten en young professionals 3 dagen aan de slag met vraagstukken rondom digitalisering, technologie en ethiek. Om zo met nieuwe ideeën te komen voor de ontwikkelingen in de maatschappij op deze thema's.

We IT akkoord

Sinds 2020 werkt WE-IT vanuit een deelakkoord van de Human Capital Agenda aan het om- of bijscholen van 3.000 mensen naar een baan in of met ICT. WE-IT is een samenwerkingsverband van

bedrijven, opleiders en overheden in Zuid-Holland. WE-IT heeft in april 2022 voor de deelprojecten Make IT Work Den Haag en Next Maritime Professional vanuit het Nationaal Groeifonds een subsidie ontvangen van in totaal 228.513 euro.

Er is een vervolg op het WE IT project, namelijk WE-IT 2.0. Vanuit de provincie Zuid-Holland is €329.610 subsidie verstrekt voor de eerste projecten van WE-IT 2.0. Eind 2022 is het deelakkoord ondertekend door alle betrokken partijen. Alle partners uit het eerste deelakkoord gaan zich inzetten om nog meer mensen om te scholen richting IT en digitalisering.

Digitale vaardigheden in de bibliotheek

Bibliotheken zijn druk bezig met de transitie van de klassieke Bibliotheek naar de maatschappelijk-educatieve Bibliotheek. Daarmee komt ook steeds meer nadruk te liggen op de bibliotheek als plek waar burgers hun digitale vaardigheden verder kunnen ontwikkelen. Denk hierbij aan de Informatiepunten Digitale Overheid (IDO) die in vrijwel alle bibliotheken geopend worden. De provincie Zuid-Holland verleent subsidie aan Probiblio om bibliotheken hiermee te helpen.

Samenwerking tussen de Zuid-Hollandse Fieldlabs

We hebben een ecosysteem gecreëerd rond het thema digitalisering waar partijen elkaar makkelijk weten te vinden. Dit hebben we gedaan door werkbezoeken te organiseren bij de verschillende fieldlabs in de Zuid-Hollandse regio. Kennisdeling en leren van elkaar stonden hier centraal. Enkele van die partijen: Unmanned Valley, Delft on Internet of Things (DoloT) fieldlab, Living Lab Scheveningen, Digitale Mainport Drechtsteden, NLSpacecampus, campus@sea en The Green Village. We zien dat de Fieldlabs in Zuid-Holland elkaar steeds beter weten te vinden.

Wat gaan we het komend jaar doen?

De komende periode vergroten we de impact van de Actieagenda Digitaal MKB Zuid-Holland. Dit doen we door het evalueren en opschalen van projecten en pilots die we het afgelopen jaar hebben uitgevoerd. Ook verkennen we verschillende kansen voor het koppelen van initiatieven. We creëren een mkb-loket door middel van een platform waar we met verschillende gemeenten, brancheorganisaties en mkb Nederland de basis voor hebben gelegd. We zoeken actief de koppeling met provinciaal mkb beleid, waar de link wordt gelegd met de andere transities. We nemen hierin een herijking van ons instrumentarium mee.

We ondersteunen en verbinden smartcity initiatieven in Zuid-Holland en werken samen met BZK en IPO aan concrete en praktische voorbeelden voor de maatschappij.

We leggen meer de focus op de mensgerichte transitie die steeds meer centraal komt te staan. Er is meer aandacht voor het meenemen van zowel burgers als ondernemers voor wie digitalisering niet vanzelfsprekend is. We voeren gesprekken met verschillende partijen in het onderwijs, de overheid en het bedrijfsleven om gezamenlijk meer aandacht aan dit onderwerp te geven. We zien initiatieven ontstaan die samenwerking tussen deze partijen als vereiste stellen om zo iedereen op dezelfde lijn te krijgen. Momenteel verkennen wij waar in de organisatie dit onderwerp belegd kan worden.

We zien het belang van de samenhang van dit thema met andere digitaliseringprogramma's binnen de provincie. Hier hebben wij de verbinding gezocht met de relevante opgaven en werken we toe naar een overkoepelend programma om nog beter de verbinding te borgen.

In 2022 is de Human Capital Agenda 2.0 gelanceerd. Hierin stonden de thema's; meer technisch personeel naar Zuid-Holland, gelijke kansen in werk en onderwijs voor iedereen en betere wet- en regelgeving op de arbeidsmarkt centraal. Thema's die raken aan onze sporen en ambities.

3. Connectiviteit

Een goede digitale infrastructuur is een hele belangrijke randvoorwaarde voor een optimaal vestigingsklimaat. Hieronder verstaan wij internetverbindingen (5G, glasvezel, Wifi) en datacenters. Sinds de start van de opgave Digitale Economie hebben we gewerkt aan twee doelstellingen:

- Gemeentes hebben de kennis, kunde en middelen om 5G optimaal uit te kunnen rollen.
- Ruimtelijke verkenning naar locaties datacenters.

Inmiddels kunnen we constateren dat de doelstellingen zoals vier jaar geleden bedacht bijna allemaal gehaald zijn.

Begin 2021 zijn we gestart met de Connectiviteitsbrigade. De Connectiviteitsbrigade heeft als doel om de digitale infrastructuur in Zuid-Holland te verbeteren. Dit gebeurt door versnelde aanleg van 5G en glasvezel. De provincie is hiervoor een samenwerking gestart met de Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH) en de gemeenten Den Haag en Rotterdam. Zo helpen we gemeenten met gerichte vraagstukken omtrent digitale strategie, snel vast internet (glasvezel) en snel mobiel internet (5G en antennebeleid). Ook hebben we in de bestuurscommissie van de MRDH de gemeenschappelijke uitgangspunten voor het antennebeleid vastgesteld en hebben we in de andere regio's de eerste stappen gezet om hier in gezamenlijkheid aan te werken. Dit ter voorbereiding op het proces van de plaatsing van small cells wanneer 5G universeel uitgerold wordt. We hebben een handreiking en stappenplan uitgewerkt ter ondersteuning van gemeenten bij het opstellen van de digitale strategie. En voorbeeldnota's voor het uitwerken van het antennebeleid. Op basis van dit gemeenschappelijke beleid heeft de Connectiviteitbrigade verschillende gemeenten geholpen met concrete opgaven omtrent 5G, glasvezel en digitaliseringsstrategie. Met de partners in de regio hebben we diverse kennissessies georganiseerd, waarvoor alle gemeenten binnen de provincie zijn uitgenodigd.

Alle gemeenten die hulp wilden zijn inmiddels geholpen. We constateren dat de response vanuit de gemeenten op ons aanbod laag is. Met als redenen een gebrek aan een centraal aanspreekpunt, urgentiegevoel, bestuurlijk commitment, ambtelijk draagvlak of capaciteit aan de zijde van de gemeente. We stellen dan ook voor om de Connectiviteitsbrigade af te bouwen en de actieve benadering te verminderen. Uiteraard kunnen gemeenten nog steeds bij ons terecht met vragen. De kennis die we de afgelopen jaren hebben opgebouwd wordt geborgd. We voeren een evaluatie uit waarin we de lessons learned analyseren en beschrijven. Monet, een vereniging die namens de netwerkkoperators KPN, T-Mobile (Tele2) en Vodafone de plaatsing van antennes afstemt met overheden en de VNG hebben ook een aanbod om gemeenten te ondersteunen met vragen rondom antennebeleid.

Vanuit de Connectiviteitbrigade is bureau Stratix gevraagd onderzoek gedaan naar de mobiele 5G dekking in bepaalde gebieden van Zuid-Holland. In tegenstelling tot de verwachting vooraf wijst dit onderzoek uit dat het mobiel bereik in Zuid-Holland ook in het buitengebied hoger is dan de gestelde norm van 98%. Zo voldoet Zuid-Holland aan de eisen gesteld door EZK en is hierop geen verdere interventie noodzakelijk.

Ook met de beschikbaarheid van vast internet doen we het als provincie goed. Zowel in kernen als buitengebieden realiseren marktpartijen in rap tempo nieuwe netwerken. Het merendeel van de provincie is inmiddels voorzien van een hoogwaardige vaste internetaansluiting of staat op de planning voor realisatie. Naar aanleiding van vragen aan de Tweede Kamer is er op verzoek van EZK aan onderzoeksbureau Dialogic gevraagd in kaart te brengen hoeveel adressen er in Nederland naar verwachting geen beschikking krijgen over een stabiele internetaansluiting. Dat blijken op dit moment in Nederland 18.800 adressen te zijn. Dialogic geeft in haar onderzoek aan dat een groot deel van de adressen in Zuid-Holland de komende jaren zullen worden aangesloten en adviseert de provincie om “de markt voorlopig ‘uit te laten razen’ en haar investeringsbereidheid ten volle te benutten, om na afloop eventuele restgebieden gericht aan te pakken”.

De afgelopen jaren is onderzoek gedaan naar de economische meerwaarde van datacenters. Vanuit de provincie wordt niet ingezet op grootschalige datacenters en wordt geen actieve acquisitie gedaan om datacenters naar de regio te halen. De afdeling R&W neemt de uitgangspunten rondom datacenters op in het ruimtelijk beleid en we dragen bij aan de landelijke ruimtelijke strategie.

Datacenters

Het onderwerp datacenters wordt meegenomen in het omgevingsbeleid voor grote ruimtevragers. In de herziening wordt opgenomen dat in verband met de enorme druk op de ruimte en de infrastructuur een ‘pas op de plaats’ wordt gehanteerd voor nieuwe plannen voor grote ruimtevragers waaronder datacenters. Hierbij wordt ook expliciet de keuze gemaakt om grotere datacenters (hyperscale, co-locatie en multitenant groter dan 3ha) niet meer toe te laten in heel zuid-holland, dus ook niet binnen de aangewezen locaties voor grote ruimtevragers.

De lijn bij kleinere regionale en lokale datacenters (kleiner dan 3ha) blijft dat we dat zaak van de gemeenten vinden en hier niet actief op sturen en faciliteren.

Wat gaan we komend jaar doen?

Het komende jaar stellen we voor af te bouwen op het onderwerp connectiviteit. We zullen een meer reactieve houding aannemen ten opzichte van gemeenten. Met betrekking tot de aanleg van glasvezel zijn we deels afhankelijk van de markt. Deze laten we de komende periode zich verder ontwikkelen voordat we dit vraagstuk opnieuw bekijken.

Het onderwerp datacenters wordt meegenomen in het beleid rondom grote ruimtevragers.

4. Digitale Innovatie

Stimulering van digitale innovatie in de economische sectoren en de samenleving is noodzakelijk voor een toekomstbestendig Zuid-Holland. Dit doen we door goede experimenteeromgevingen (fieldlabs, living labs) op te zetten en de samenwerking daartussen verbeteren. Sinds de start van de opgave Digitale Economie hebben we gewerkt aan de volgende doelstellingen:

- Inzicht krijgen in de huidige fieldlabs en het opzetten van regionale samenwerking op het gebied van digitalisering.
- Er is helder welke impact AI heeft op de economische sectoren in Zuid-Holland en welke acties nog nodig zijn hierbij.
- Ontwikkeling van een wereldwijd leidende 'quantum hub' in Delft, waar onderzoekers, studenten en bedrijven werken aan de sleuteltechnologie quantum.

We stimuleren hierbij onderzoek naar, en toepassing van, sleuteltechnologieën zoals Artificial Intelligence (AI), Quantum, 5G en FNS (Future Network Services), Drones en sensor based technology. Voor zowel AI, Quantum 5G en dronetechnologie zijn we gestart met consortia in de regio die in samenwerking opereren en steeds zelfstandiger worden. Voor alle initiatieven lopen groeifonds aanvragen voor substantiële bijdragen uit Europa.

4.1 Artificial Intelligence

De opgave Digitale Economie zet sinds 2019 in op het stimuleren van innovatie en toepassing op het gebied van AI. Artificiële Intelligentie (AI), of kunstmatige intelligentie, is de mogelijkheid van een machine om mensachtige vaardigheden te vertonen op basis van grote hoeveelheden data.

In 2021 is in samenwerking met de provincie Zuid-Holland de AI Hub Zuid-Holland opgericht. Dit is een samenwerking tussen provincie Zuid-Holland, de LDE (het samenwerkingsverband tussen de Universiteit Leiden, TU Delft en de Erasmus Universiteit Rotterdam), InnovationQuarter, TNO, Hogeschool Rotterdam en de gemeenten Rotterdam en Den Haag. Met deze hub wil de regio het uithangbord en aanspreekpunt zijn op het gebied van AI, voor het bedrijfsleven en kennisinstellingen. Daarnaast wordt ook ingezet op de borging van ethische vraagstukken rondom AI. We zijn kernpartner van het Centrum voor Responsible Applied AI. Tot slot is er op het gebied van toepassing van AI een onderzoek uitgevoerd om in kaart te brengen in hoeverre het mkb is voorbereid op de toepassing van AI en welke hulp zij nodig hebben. Uitkomst is dat AI nog een brug te ver is voor veel mkb'ers en dat er vooral een behoefte is aan ondersteuning voor basisvaardigheden bij digitalisering. Dit is mede aanleiding geweest voor de oprichting van de actieagenda Digitaal MKB Zuid-Holland.

Dialogic heeft onderzoek gedaan naar de impact van AI in een aantal vooraf gekozen sectoren, om een algemeen beeld te krijgen van deze impact. Belangrijke conclusie is dat veel bedrijven nog niet heel ver in hun ontwikkeling zijn en dat er acties nodig zijn om de eerste stappen naar AI op te pakken. Het WRR (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid)-rapport 'Opgave AI. De nieuwe systeemtechnologie' onderschrijft dat dit belangrijk is. AI wordt hierin omschreven als een nieuwe industriële revolutie met dezelfde impact als de opkomst van elektriciteit.

We hebben het afgelopen jaar actief meegewerkt aan de oprichting van de AI Hub Zuid-Holland. Een samenwerking van regionale onderwijsinstellingen en overheden die zich inzet om AI in de regio te

ondersteunen en partijen bij elkaar te brengen. Dit gebeurt onder de vlag van de Nederlandse AI coalitie, een samenwerking van honderden partijen die met groeifondsgelden AI in Nederland verder ontwikkelen. Provincie Zuid-Holland is lid van de coalitie.

De AI-coalitie en de AI Hub Zuid-Holland zetten in op innovatie en educatie rond AI, vooral met inzet van geld en menskracht. Wij zien dat het brede mkb meestal nog niet klaar is om het toe te passen. Zij missen de eerste stap om met AI aan de slag te gaan: data-gedreven werken, het verzamelen en toepassen van data om producten te ontwikkelen en je bedrijfsvoering efficiënter uit te voeren. Voor deze groep ondernemers is nu relatief weinig aandacht. Hier zien we een rol voor de provincie. Wat die rol exact wordt, werken we komend jaar met ons netwerk verder uit. Focus zal meer liggen op het helpen van ondernemers met de eerste stappen om met AI aan de slag te gaan: inzetten van data als voorwaarde voor AI of de eerste stappen met AI.

Ondertussen hebben we al een aantal acties lopen om het brede mkb te helpen met deze eerste stappen. Dit doen we via de Datawerf, waar maritieme bedrijven hulp krijgen bij datagedreven werken. Aan de andere kant steunen we het onderzoek responsible applied AI (RAAIT) van de Hogescholen van Rotterdam, Amsterdam en Utrecht. Hiervoor worden leeromgevingen opgezet om de toepassing van AI verder te brengen in detailhandel en zakelijke dienstverlening.

Bij AI denk je ook al snel aan ethiek: hoe pas je het op een goede, mensvriendelijke manier toe? De toeslagenaffaire is een voorbeeld van hoe het fout kan gaan. In het RAAIT-onderzoek wordt dit bijvoorbeeld al meegenomen. Voor Ethiek en AI is het provinciaal programma Digitaal Bestuur de trekker. Er is een belangrijke rol voor het Rijk weggelegd. De provincie Zuid-Holland kan agenderen en het onderwerp bewust meenemen in andere projecten.

Voor een goede toepassing van AI is er meer kennis van zaken nodig binnen ondernemingen wat de techniek voor ze kan betekenen. Dit wordt deels via de AI-coalitie al opgepakt, maar kunnen we binnen het Human Capital akkoord ook verder oppakken. Via het Human Capital deelakkoord WE-IT en de actieagenda digitaal mkb ondersteunen we dan ook actief projecten voor het toepassen van AI.

De rol van de provincie verschuift van aanjager van innovatie, naar het concreet toepassen in sectoren en breed mkb en ondersteuning van gemeenten in het toepassen van technologie op een ethisch verantwoorde wijze. Voor technologieontwikkeling en innovatie zijn het Rijk, AINED en Europa de trekkers.

4.2 Quantum

Computers en sensoren worden steeds sneller en kleiner. Ondanks deze innovaties blijft het principe hetzelfde: een bit (een stukje informatie) heeft de waarde 0 of 1. Bij Quantumtechnologie werkt dit anders, doordat de natuurwetten op microniveau anders uitpakken dan op macroniveau. Een elektrisch stroompje kan zowel linksom als rechtsom bewegen en een Quantumbit heeft niet de waarde 0 óf 1, maar 0 en 1. Hierdoor kunnen Quantumcomputers vele malen sneller berekeningen maken over zeer grotere hoeveelheden data in vergelijking met de huidige computers.

Vanuit opgave Digitale Economie hebben we onderzoek laten doen naar de economische potentie van Quantumtechnologie voor de regio en op basis hiervan gezamenlijk een Actieplan Quantum opgesteld. Dit is een samenwerking tussen Quantum Leiden en Quantum Delft, samen met IQ, MRDH

en de gemeenten Den Haag, Rotterdam, Delft en Leiden. Ook is er een subsidie verleend voor het ImpaQT consortium: een cluster van meerdere Zuid-Hollandse bedrijven, met als doel een 'ImpaQT Quantum Computer, model: Nano NISQ' te bouwen. Het consortium is in 2022 gestart, waarbij intensieve samenwerking plaatsvindt en de regionale industrie actief betrokken wordt. Dit is een essentiële vervolgstap in het ontwikkelen van een Quantum-ecosysteem in onze regio, dat meedoet op wereldniveau. Vanuit het door de provincie geïnitieerde samenwerkingsverband huren we een programmamanager Quantum in. Dit is een van de pijlers van het Actie Plan Quantum Zuid-Holland. De programmamanager gaat het Quantum ecosysteem in Zuid-Holland ondersteunen.

Het fundament voor het ondersteunen van het Quantum cluster is gelegd, de relevante partijen in Zuid-Holland hebben zich hieraan gecommitteerd en ook het bedrijfsleven is betrokken. Daarnaast is er ook een goede link naar Quantum Delta NL en wordt ook het ImpaQT project gedeeltelijk ondersteund door Quantum Delta NL.

In 2023 werkt de programmamanager Quantum samen met de betrokken partijen het actieplan verder uit en brengt deze tot uitvoering. Dat houdt in:

- Andere economische sectoren verbinden aan het Quantumcluster;
- Werken aan quantumtoepassingen;
- Experimenteerruimte organiseren;
- Verbinden van alle quantumprojecten in de regio;
- Profileren van het Quantumcluster in Zuid-Holland;
- Aansluiting houden bij Quantum Delta NL en de groeiagenda;
- Werken aan mogelijke (Europese) projectaanvragen.

De rol van de provincie Zuid-Holland is die van aanjager en verbinder. Door partijen te verbinden en de triple helix samenwerking te ondersteunen, onder andere door het verstrekken van subsidies voor projecten en het verkrijgen van fondsen van het Rijk en EU. Zo hebben we geholpen bij de aanvraag voor een Quantum fieldlab uit het groeifondsprogramma Quantum Delta.

4.3 5G innovatie en Future Network Services (FNS)

In 2022 zijn we gestart met het programma '5G Innovatie in Zuid-Holland' om bedrijven en ondernemers te helpen om de economische kansen te pakken die deze nieuwe communicatietechnologie met zich meebrengt. We hebben verschillende sessies georganiseerd om bewustwording te creëren bij de belangrijke economische sectoren van Zuid-Holland, in het bijzonder in de maakindustrie, de horticultuur, het haven-industrieel complex, de maritieme sector en in het publieke domein. InnovationQuarter heeft samen met het DoloT fieldlab (en partners) diverse bedrijven de mogelijkheid geboden om gebruik te maken van de 5G testfaciliteiten bij de Greenvillage en Unmanned Valley. Hiervoor is vanuit kansen voor West een voucherregeling ter beschikking gesteld.

Vanuit de opgave Digitale Economie is er samen met het ministerie van EZK een nationale samenwerking opgezet tussen verschillende fieldlabs die zich bezighouden met 5G innovatie. Vanuit onder meer deze samenwerking is er een groeifondsvoorstel ingediend: Future Network Services (FNS), gericht op ontwikkeling van de volgende generatie communicatienetwerken (6G en beyond). Bij het consortium zijn telecombedrijven, technische universiteiten en kennisinstellingen aangesloten

die gezamenlijk hebben gewerkt aan het groeifondsvoorstel en zich hebben gecommitteerd aan de samenwerking op dit thema.

4.4 Drones en sensor based technology o.a. Unmanned Valley

Unmanned valley ontwikkelt zich als de dronehotspot van Europa. Op het voormalig vliegveld Valkenburg zijn een permanente testveld en indoor testfaciliteiten gerealiseerd voor sensorbased- en drone-technologie. Door het testveld zijn hier met name bedrijven die zich specialiseren in drone technologie of de dataverwerking van drones gevestigd. Door de vestiging van een MBO-opleiding, samenwerking met het HBO en de grote hoeveelheid sensorbased bedrijven is Unmanned Valley aan het veranderen in een campus voor drone- en sensorbased technologie, met de potentie om uit te groeien naar een campus met internationale allure. Vanuit startups en scaleups is er een grote behoefte aan permanente vestigingslocatie met testfaciliteiten en is er de behoefte om kennis te delen en samenwerkingen te realiseren. Nederland is een wereldspeler in 'maatwerk' drones. Unmanned Valley heeft vanaf begin 2023 een vergunning om ook buiten zicht van de bestuurder te mogen vliegen naar de Noordzee. Hierdoor kunnen onder andere testen worden uitgevoerd met de inspectie van windturbines en zonneparken op zee.

4.5 European Digital Innovation Hubs (EDIH)

Het verbinden van organisaties, sectoren en programma's tillen we ook over grenzen heen. Vanuit het 'Digital Europe Program' worden de European Digital Innovation Hubs (EDIH) opgericht. In totaal zullen er vijf EDIH's in Nederland worden gepositioneerd. Een van deze hubs zal zich vestigen in Zuid-Holland met als focus de maakindustrie, het haven industrieel complex (HIC) en de Greenports. De hubs zijn gericht voor het ondersteunen van mkb-bedrijven bij het opdoen van digitale vaardigheden en het helpen verkrijgen van financiering om deze technologieën in mkb-bedrijven te implementeren. De lessen die zijn getrokken uit het innovatieprogramma SMITZH worden meegenomen in de uitvoering van de EDIH. Door Europese samenwerking kunnen de beste voorbeelden uit Europa als inspiratie dienen voor Nederlandse bedrijven. Zo krijgen Zuid-Hollandse bedrijven gemakkelijk toegang tot unieke kennis in andere regio's en landen en kunnen onze koplopers zich profileren op een Europees podium.

Wat gaan we komend jaar doen?

We zetten ons in op het verantwoord toepassen en opschaling van bovengenoemde innovaties. Dat doen we onder meer door ondersteuning aan de EDIH te bieden en de connectie te maken met verschillende sectoren. We zien ook dat nieuwe technologieën zich ontwikkelen. De komende jaren onderzoeken we welke kansen deze technologieën ons kunnen bieden en welke rol wij hierin kunnen spelen. We zien ook een rol in de ondersteuning van gemeenten bij het op een ethisch verantwoorde manier van toepassen van innovatie

Op het gebied van AI innovatie wordt veel opgepakt door de markt. Een actieve rol van de provincie is hierbij niet nodig. Wel verkennen we of we een rol kunnen spelen in het stimuleren van de toepassing van AI. Op het gebied van Quantum gaan we door met het stimuleren van innovatie en profilering van Zuid-Holland als Quantum-regio.

We pakken door op het stimuleren van samenwerkingen tussen fieldlabs en verkennen de kansen om ecosystemen aan elkaar te koppelen op nationaal, Europees en Internationaal niveau.

5. Cybersecurity

Bij cybersecurity spelen drie zaken een belangrijke rol: vertrouwelijkheid, integriteit en toegang. Informatie moet zodanig beveiligd zijn dat alleen de mensen die daartoe gerechtigd zijn de gegevens kunnen zien, dat de gegevens niet gemanipuleerd zijn en dat de gegevens altijd toegankelijk zijn. Cybercrime is tegenwoordig in grote mate geprofessionaliseerd en schaalbaar. Diverse groepen houden zich met specifieke onderdelen van hun 'waardeketen' bezig. Je hebt groepen die op zoek gaan naar kwetsbaarheden, groepen die software ontwikkelen om hiervan misbruik te maken en groepen die daadwerkelijk aanvallen uitvoeren, inclusief professionele helpdesk.

Bij het opstellen van het programmaplan Digitale Economie van de provincie Zuid-Holland hebben we de volgende twee strategische doelen bepaald voor cybersecurity:

1. Creëren van een internationaal veiligheidscluster in de provincie Zuid-Holland.
2. Werken aan bewustwording en aan het creëren van concrete cybersecurityoplossingen per sector.

Het eerste doel heeft vooral te maken met economische ontwikkeling van de cybersecuritysector zelf: innovatie op het gebied van cybersecurity, werkgelegenheid en bedrijven naar deze regio zien te krijgen. Daarnaast internationalisering van deze bedrijven. Het tweede doel richt zich op bedrijfsvoering en tegengaan van ondermijning. Ofwel bewustwording en handelingsperspectief en zorgen dat cybersecurity onderdeel wordt van het risicomanagement van een organisatie.

In 2020 is in opdracht van de provincie de regionale Roadmap Cyberveiligheid opgesteld door Koen Gijsbers. Hierin richten we ons op cyberbewustzijn en cyberweerbaarheid in de regio. We zijn bezig met uitvoering van de eerste fase waarbij we ons richten op het creëren van bewustzijn bij bestuurders en ondernemers over cyberb risico's en kansen. Brancheorganisaties en bestaande samenwerkingsverbanden worden hier actief bij betrokken.

Landelijke en Europese ontwikkelingen

Binnen de overheid is cybersecurity nog versnipperd aanwezig en vaak niet goed schaalbaar. Er zijn vele initiatieven en we boeken deelsuccessen. Binnen de provincie Zuid-Holland bijvoorbeeld zijn we vanuit diverse perspectieven bezig met cybersecurity: I&A (interne veiligheid), Digitale Economie (bedrijven/mkb en innovatie), DBI (VRI en kunstwerken), Milieu (BRZO), CdK (ondermijning), Probiblio (onderwijs aan inwoners). Binnen de rijksoverheid hebben we te maken met onder andere het NCSC (nationaal cybersecurity center, valt onder de NCTV (Nationaal Coördinator Terrorisme en Veiligheid) en het ministerie van Justitie en Veiligheid) dat zich bezighoudt met de kritieke infrastructuur in Nederland, het DTC (Digital Trust Center) dat zich bezighoudt met heel mkb Nederland en het Ministerie EZK voor digitale economie. Daarnaast hebben we nog de Veiligheidsregio's, politieregio's, Waterschappen en organisaties als het CCV (Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid), HSD (Security Delta), IQ (InnovationQuarter), LDE (Leiden-Delft-Erasmus Universities), MRDH (Metropoolregio Rotterdam Den Haag) en FERM.

In oktober 2022 is de Cyberstrategie Nederland gepubliceerd door de NCTV. Hierin is aangekondigd dat het NCSC, het DTC en het CSIRT DSP (Computer Security Incident Response Team) samengevoegd worden om het expertisecentrum in Nederland te worden op het gebied van cybersecurity. Samen met onze regionale roadmap cybersecurity, het advies van Eward Driehuis en ook het cyberbeeld Rotterdam en Cyberveilig Den Haag kunnen we deze landelijke strategie vertalen naar een regionale strategie. Duidelijk is in ieder geval wel dat centrale sturing en actie nodig zijn voor goede en schaalbare cybersecurity. Daarom huren wij een programmaregisseur in die gepositioneerd wordt bij de HSD in samenwerking met InnovationQuarter.

Recent is er in Europa een akkoord bereikt over de herziening van de zogenoemde EU Netwerk- en Informatiebeveiligingsrichtlijn (NIB2). Onder de huidige richtlijn zijn aanbieders van essentiële diensten (zoals banken, drinkwater, energie) en digitale partijen (zoals clouddiensten, online marktplaatsen) door de Rijksoverheid al aangewezen om maatregelen te nemen voor hun digitale veiligheid en ernstige cyberincidenten te melden. Hierop is ook toezicht. Het NCSC geeft bijstand en advies aan de essentiële diensten en het CSIRT DSP (Computer Security Incident Response Team, ministerie van EZK) doet dit voor de betreffende digitale dienstverleners. Vanaf medio 2024 breidt het aantal sectoren fors uit. De belangrijkste spelers in de levensmiddelensector (industriële voedselproductie en distributie zoals grotere supermarktketens), maar ook partijen in de chemische- en maakindustrie, afvalverwerking, post- en koeriersdiensten en datacenters moeten vanaf medio 2024 passende cybermaatregelen nemen.

Internationaal veiligheidscluster

Een nationaal veiligheidscluster bestaat al in de vorm van de Security Delta (HSD). HSD is een non-profit organisatie die zorgt voor toegang tot kennis, innovatie, markt, financiering en talent op het gebied van cybersecurity. Zo'n 275 bedrijven, overheidsorganisaties en kennisinstellingen werken sinds 2013 hierin samen. HSD heeft een sterke verankering in Zuid-Holland en een fysieke ontmoetingsplek, de HSD Campus in Den Haag. Vorig jaar heeft HSD besloten de 'H' van 'Hague' niet meer te gebruiken vanwege de nationale en internationale ambities.

De HSD wordt voor een belangrijk deel gefinancierd door gemeente Den Haag. Daarnaast is er sprake van abonnementen en projectfinanciering. Vanuit de provincie Zuid-Holland zijn er RNIZ-subsidies verstrekt en opdrachten verleend vanuit opgave Digitale Economie. Er is (nog) geen structurele bijdrage vanuit de provincie. Gezien het belang van deze netwerkorganisatie is het te overwegen een structurele subsidie toe te kennen voor werkzaamheden die niet direct door de markt betaald worden, zodat de HSD daadwerkelijk kan uitgroeien tot het internationale veiligheidscluster.

Verder zorgt InnovationQuarter voor internationalisering van cybersecurity bedrijven. Denk hierbij aan het organiseren van handelsmissies, collectieve beursbezoeken en mede opstellen van Partners for International Business (PIB) programma's.

Bewustwording en concrete cybersecurityoplossingen per sector

Iedere sector kent zijn eigen vraagstukken en daarmee cyberweerbaarheidsoplossingen. Daarom is er gekozen voor een sectorale aanpak. We dragen bij aan het oprichten van sectorale cyberweerbaarheidscentra die helpen bij awareness en risicoanalyses. Binnen deze aanpak richten we ons actief op het brede mkb. Waar mogelijk worden geleerde lessen en succesformules cross-sectoraal gedeeld.

We hebben aan Greenport West-Holland in 2020 en 2021 diverse subsidies verleend om, o.a. samen met de Haagse Hogeschool en Security Delta (HSD) een cyberweerbaarheidscentrum voor de Greenport te starten. Op 7 oktober 2022 is dit cyberweerbaarheidscentrum daadwerkelijk van start gegaan tijdens de Greenboard vergadering. De HSD verzorgt komend jaar het verder opstarten en uitbouwen van dit cyberweerbaarheidscentrum. Voor de lange termijn is het nodig dat we blijven meewerken aan de totstandkoming van een duurzaam businessmodel zodat dit cyberweerbaarheidscentrum over een aantal jaar op eigen benen kan staan.

Het project 'Sectoraal Digitaal Veilig' heeft de status van diverse sectoren op het gebied van cybersecurity in kaart gebracht. In navolging van de oprichting van het cyberweerbaarheidscentrum Greenport, is hierbij ook verkend of er een cyberweerbaarheidscentrum kan worden opgericht voor de Life Sciences & Health Sector. We verwachten dat het in 2023 lukt om een consortium te vormen van bedrijven in de Life Science & Health sector om daarmee een aanvraag voor subsidie bij het DTC te doen. De HSD vervult hierbij een voortrekkersrol en zal dit verder initiëren.

Daarnaast kent de regio ook twee bestaande centra: FERM, het cyberweerbaarheidscentrum van het Rotterdamse Havengebied en het Cyber Netwerk Drechtsteden. Het programma Digitale Economie zoekt actief de verbinding en samenwerking tussen deze partijen om geleerde lessen en aanpakken te delen. In 2022 zijn vanuit de Actieagenda digitaal MKB Zuid-Holland voucherregelingen gestart met beide centra om mkb'ers een cyberscan aan te bieden. Met een voucher kan het mkb voor €250,- een scan laten uitvoeren die normaal €1.500,- kost. Het blijkt overigens nog lastig om het mkb te bereiken en enthousiast te maken. Begin 2023 evalueren we de voucherregelingen en maken we een plan hoe hiermee verder te gaan.

Bij FERM zoeken we actief de verbinding met de maritieme agenda van de Maritime Delta en we ondersteunen FERM met projectsubsidies voor onderzoek naar toepassing van CYRA. CYRA staat voor Cyber Rating en is een soort ISO27001-light certificering. We onderzoeken of dit voor mkb'ers een goed alternatief is voor een zwaardere ISO-certificering. Begin 2023 krijgen we hiervan een eindrapportage waarmee we verdere plannen kunnen maken. Ook voor FERM is het te overwegen een structurele subsidie toe te kennen voor werkzaamheden die niet direct door de markt betaald worden zodat FERM kan doorgroeien naar een duurzaam businessmodel.

Op het gebied van onderzoek en innovatie werken we samen met Leiden-Delft-Erasmus Universities om de impact en kosten van cybercriminaliteit in de regio in kaart te brengen. Daarnaast investeren we in innovatieve cyberoplossingen, zoals ASOP (Automated Security for Operations), een consortium onder leiding van TNO. Dit consortium heeft als doel om in een publiek-private samenwerking tussen Nederlandse cybersecuritybedrijven, publieke organisaties en TNO een platform op te richten waar wordt gewerkt aan artificiële intelligentie-oplossingen voor cyberaanvallen.

Het CCV (Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid) heeft de opdracht gekregen om een keurmerk te ontwikkelen voor awareness trainingen.

Om kennis uit te wisselen en samen kansen te benutten is het regionaal cybersecurity overleg opgericht. Maandelijks praten diverse organisaties waaronder de provincie, gemeente Den Haag, gemeente Rotterdam, gemeente Leiden, HSD, IQ, MRDH, LDE en politie elkaar bij. Vanuit de Human Capital Agenda wordt gewerkt aan opleidingen op het gebied van cybersecurity.

Wat gaan we komend jaar doen?

Afgelopen jaren is er vooral gefocust op deelprojecten/deelsuccessen vanuit de roadmap cybersecurity. We constateren dat er sprake is van versnippering en dat het aan centrale regie ontbreekt. Vanaf 2023 komt er een programmaregisseur die aan de slag gaat met de verdere uitvoering van de regionale roadmap cybersecurity. Hierbij maken we ook gebruik van het advies van Eward Driehuis, het cyberbeeld Rotterdam, Cyberveilig Den Haag en de nationale cyberstrategie.

De HSD krijgt hulp bij de positionering tot een internationaal veiligheidscluster, de bestaande cyberweerbaarheidscentra krijgen hulp bij het maken van een duurzaam businessmodel en voor de sectoren waar zo'n cyberweerbaarheidscentrum nog niet aanwezig is, wordt gewerkt aan de oprichting ervan.

6. Afronding en doorpakken met nieuw programmaplan

Profilering Digitale Economie

Zuid-Holland wil koploper zijn en blijven op het gebied van digitale economie. De aanwezigheid van kennis en ondernemerschap, zo dicht bij elkaar, is onze unieke kracht. Om hier meer bekendheid aan te geven zetten we in op profilering van Zuid-Holland als meest innovatieve regio van NL en als koploper in kennis van vraagstukken rondom digitale ethiek.

Dat doen we door in onze communicatie de kernboodschap: *Zuid-Holland is de meest digitale en innovatieve regio van Europa* te gebruiken. Deze boodschap ondersteunen we met concrete voorbeelden van de verschillende aandachtsgebieden (Quantum, AI, Cybersecurity, Digitalisering MKB, Connectiviteit) met daarbij als belangrijke voorwaarde het belang voor de samenleving en de samenhang met andere transitieën.

Om deze boodschap uit te dragen maken we gebruik van verschillende communicatiemiddelen, zoals sociale media, achtergrondartikelen, website en werk/bedrijfsbezoeken. We werken daarnaast aan een concept voor een serie kennisbijeenkomsten waarbij we verschillende onderwerpen aan bod laten komen vanuit diverse invalshoeken, met als doel duidelijk te laten zien dat wij de meest digitale en innovatieve regio van Europa zijn.

Afronding

Komend jaar ronden we de opgave Digitale Economie af met de activiteiten die we in de voorgaande hoofdstukken hebben beschreven. Op het gebied van Connectiviteit hebben we vele successen geboekt en gaan we van proactief naar reactief. Gemeenten kunnen nog steeds een beroep op ons doen, maar we bouwen de Connectiviteitsbrigade af. Met betrekking tot datacenters is de keuze gemaakt om geen grote datacenters naar onze regio te halen.

Innovaties op het gebied van digitalisering blijven we stimuleren met steeds meer de nadruk op het concreet toepassen van technologieën. We vergroten de impact van de Actieagenda Digitaal MKB Zuid-Holland door het evalueren en opschalen van projecten en pilots die we het afgelopen jaar hebben uitgevoerd.

Op het gebied van cybersecurity gaan we verder met de laatste fase van het creëren van bewustwording door het stimuleren van het opzetten en duurzaam in stand houden van cyberweerbaarheidscentra, met in 2023 de focus op de Life Science & Health sector.

We evalueren de acties en uitkomsten en formuleren een nieuwe opdracht voor de opgave in samenhang met de andere transitieën voor de komende collegeperiode.

Doorpakken met nieuw programmaplan

Ondertussen is het zaak de digitale transitie te versnellen en te verbinden met de andere transitieën zodat we effectief kunnen doorpakken op dit belangrijke thema. We werken concernbreed aan een nieuw plan van aanpak voor de opgave Digitale Transitie waarmee we de relatie tussen digitalisering en andere ambities van de provincie versterken.

Wij hopen dat deze voortgangsbrief u een goed beeld heeft gegeven over de voortgang van het programma Digitale Economie. Mocht u behoefte hebben aan meer toelichting of verduidelijking dan organiseren wij dit graag.

Wij kijken uit naar een innovatief jaar, waarin de voorgestelde randvoorwaarden zich verder ontwikkelen en wij de digitale transitie als regio omarmen. Enerzijds door te reageren op bestaande ontwikkelingen, anderzijds door actief in te spelen op nieuwe digitale innovaties. Om zo samen de Zuid-Hollandse economie te verstevigen en bij te dragen aan een brede welvaart.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland,
secretaris,

voorzitter,

drs. M.J.A. van Bijnen MBA

drs. J. Smit

1. Bijlage Acties en doelen Digitale Economie (aangehecht aan deze brief)

1. Bijlage Acties en doelen Digitale Economie

- Mensgerichte digitalisering	
Acties ondernomen 2022	Belangrijkste doelen 2023
<p>Brede MKB</p> <ul style="list-style-type: none"> • Actieagenda Digitaal MKB Zuid-Holland • Website en onderzoek actieve regelingen en subsidies in Zuid-Holland • Start MKB digiwerkplaatsen Haaglanden, Rijnmond en Drechtsteden • Aansluiting landelijke initiatieven en interprovinciale samenwerking • Pilots ter ondersteuning aan het MKB (Datawerf, Cyberweerbaarheidsvouchers, trainingsprogramma) Smartcity, living labs, human capital en samenleving <p>Smartcity, living labs, human capital en samenleving</p> <ul style="list-style-type: none"> • Start smartcity initiatieven DoloT, Unmanned Valley, Livinglab Scheveningen, • Reyeroord en Drechtsteden • WE/IT groeifondsaanvraag en samenwerking om tot een oplossing te komen voor het tekort aan IT'ers • Subsidie Probiblio voor individuele ondersteuning aan inwoners • Onderzoek naar waarden van de slimme stad • Citydeal slimme stad, zo doe je dat • Summerschool 	<p>Brede MKB</p> <ul style="list-style-type: none"> • Voortzetting actieagenda digitaal MKB <ul style="list-style-type: none"> ○ Samenwerkingen aanjagen ○ Regionaal aanbod borgen, beheren en opschalen (MKBdigitaal.com) ○ Huidige dienstverlening verbeteren met pilots en nieuwe initiatieven (datawerf 2.0, Trygger) • Ondersteuning European Digital Innovation Hub <p>Smartcity, living labs, human capital en samenleving</p> <ul style="list-style-type: none"> • Actieve inzet op human capital agenda • Juridisch en ethisch verantwoord inzetten op toepassing digitalisering • Ondersteunen en verbinden smartcity initiatieven Zuid-Holland • Samenwerken met BZK en IPO op smartcity en digital twins • Ondersteuning bieden aan de inwoners van Zuid-Holland om mee te komen in de ontwikkelingen

- Digitale Connectiviteit	
Acties ondernomen 2022	Belangrijkste doelen 2023
<ul style="list-style-type: none"> • Datacenters <ul style="list-style-type: none"> ○ Onderzoek naar economische meerwaarde ○ Langetermijn strategie ontwikkeld • Connectiviteitsbrigade <ul style="list-style-type: none"> ○ Gemeenten samengebracht ○ Kennisevents georganiseerd • Meer dan 98% dekking 5G • Onderzoek glasvezel dekking Zuid-Holland: merendeel wordt door de markt opgepakt <p>Doelstellingen behaald</p> <ul style="list-style-type: none"> • Connectiviteitsbrigade van proactief naar reactief • Dekking 5G en glasvezel 	<ul style="list-style-type: none"> • Afronden en borgen kennis van de connectiviteit brigade • Beleid datacenters in RO-beleid

- Digitale Innovatie	
Acties ondernomen 2022	Belangrijkste doelen 2023

<p>Artificiële Intelligentie (AI)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Start NL AI coalitie • Start AI hub Zuid-Holland • Start Responsible Applied AI • Onderzoek economische waarde AI <p>Quantum</p> <ul style="list-style-type: none"> • Start ImpaQT • Start Actie Plan Quantum Zuid-Holland • Groeifondsaanvraag Fieldlab Quantum • Bestuurlijke samenwerking Quantum Leiden, Quantum Delft, IQ, MRDH en de gemeenten Den Haag, Rotterdam, Delft en Leiden <p>5G/6G, drones en fieldlabs</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fieldlabs als testlocatie voor IoT en 5G (DoloT, Unmanned valley, Duurzaamheidsfabriek en Tomatoworld) • 5G innovatieprogramma en voucherregeling • Landelijke en regionale samenwerkingen fieldlabs geïnitieerd <p><i>Bij al deze initiatieven zijn we gestart met het opzetten van consortia. Hier lopen groeifondsaanvragen voor bijdragen uit Europa.</i></p>	<p>Artificiële Intelligentie (AI)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Focus op toepassing AI <ul style="list-style-type: none"> ○ Binnen sectoren ○ Voor het brede MKB ○ Met nadruk op ethisch verantwoorde toepassing <p>Quantum</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zuid-Holland wordt de Quantum hotspot van Europa • Focus op toepassing binnen sectoren d.m.v. experimenteerruimte • Aansluiten bij de groeiagenda • Europese fondsen werven <p>5G/6G, drones en fieldlabs</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nederland als koploper 5G/6G innovatie • Groeifondsvoorstel Future Network Services (6G and beyond) • Samen optrekken met alle relevante partners in Nederland <p><i>Kansen nieuwe digitale technologieën voor Zuid-Holland onderzoeken en rol bepalen.</i></p>
---	---

- Cybersecurity	
Acties ondernomen 2022	Belangrijkste doelen 2023
<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering roadmap cyberweerbaarheid Zuid-Holland • Regionale programmamanager cybersecurity • Samenwerking met gemeentes Leiden, Den Haag, Rotterdam en onderzoeksinstituten • Internationaliseringsprogramma Cybersecurity (IQ) • Start cyberweerbaarheidscentra Greenport, doorontwikkeling Haven (FERM) en Drechtsteden • Start consortium Geautomatiseerde afhandeling cyberbedreigingen (TNO) • Aansluiting landelijke initiatieven (cyberstrategie Nederland, Nationaal Cyber Security Center (NCSC), Digital Trust Center (DTC) en het CCV) 	<ul style="list-style-type: none"> • Opzetten cyberweerheidscentra voor de overige sectoren, te beginnen met LS&H sector • Bestaande cyberweerbaarheidscentra helpen met duurzaam businessmodel • Concrete oplossingen voor het brede MKB • Vergroten bewustwording bij bedrijven met een groot risico op zware ongevallen (BRZO) • Certificering voor CYRA en awareness trainingen • Voortzetten en uitbreiden internationaliseringsprogramma cybersecurity

